

STANISLAV
ZE ZNOJMAO pravdě
a nepravdě*Kapitola první (část)*

Nebude neúčinné říci obecně něco o pravdě a nepravdě.

A nejprve jest začít o pravdě. Podle obvyklého dělení se uznává jakási pravda jsoucna a jakási pravda věty. Pravda jsoucna asi v tom smyslu, jak říkáme, že je pravdivý Bůh, že je pravdivý člověk, pravdivé zlato atd. Za pravdu věty se pak pokládá sama pravdivá věta, a to nějaký způsob ve větě, podle něhož se nazývá pravdivou, kromě písemné vyjádření. A jak soudím, namítne se z jakého důvodu se něco slovní nebo písemné vyjádření. A jak soudím, namítne se z jakého důvodu se něco nazývá pravdou věty a nikoli pravdou jsoucna, protože od starých dob je souhlas v tom, že pravdou je například to, že žádná chiméra není, nebo to, že každý člověk je živočich, nebo to, že Antikrist bude. A protože se většinou lidí zdá, že to, že žádná chiméra není, že každý člověk je živočich, že Antikrist bude, není nic po věčné stránce, nejedná se tedy o pravdu jsoucna, ale o pravdu věty, řekne-li se, že žádná chiméra není, že každé jsoucno je dobré, že minulé bylo a že budoucí bude atd.

Přesto však je zřejmě třeba rozlišovat pravdivé nebo pravdu na to, co se pravdou nazývá metafyzicky, logicky a gramaticky. Pravda ve významu metafyzickém není nic jiného než holá a čistá jsoucnost nebo forma věci, a to buď podstatná, nebo nahodilá, buď ve smyslu kladném, nebo ve smyslu zbavenosti.¹ A tak je pravdou, že člověk je živočich, je pravdou, že člověk je bílý, a je pravdou, že člověk je slepý. A první pravdou je živočišnost,² podstatná forma samotného člověka, druhou pravdou je bělost, nahodilá kladná forma člověka a třetí pravdou je nahodilá forma ve smyslu zbavenosti, totiž slepota. A podobně i v jiných případech. A tak jako metafyzickou jednotou je jsoucnost nerozdělená a nerozložená v samotné věci a oddělená od jakékoli jiné, vzdalující od věci nebytí nebo vypovídající o ní samé, že není nejsoucí, tak pravda metafyzická je zřejmě holou jsoucností věcí, očištěnou od všeho toho co samotné věci v takové jsoucnosti odporuje. Zde je třeba obrátit pozornost na to, že podle metafyziků se jedno, pravdivé a dobré, tj. jednotu, pravda a dobro, pokládají za tři vlastnosti jsoucna, pokud je jsoucnem, a to tak, že je třeba, aby jedno každé jsoucno, pokud je samo jsoucnem, bylo jedno, bylo pravdivé a bylo dobré. Aby bylo jedno ve vztahu k paměti, aby bylo pravdivé ve vztahu k rozumu nebo k poznávací schopnosti, a aby bylo dobré se zřetelem k vůli.

Kapitola čtvrtá (část)

A zde se ukazuje, že pravda ve smyslu metafyzickém zahrnuje v sobě různé a mnohé rozdíly a dělení. Tak je jiná pravda nestvořená, jako například »bůh jest«,

»bůh jest trojjediný«, a jiná pravda stvořená, jako například »svět existuje«, »každý člověk je živočich«. A není třeba tvrdit, že takové pravdy, jež nejsou ani bohem, ani stvořenou věcí, mohou označovat něco v úplnosti. Avšak »býti bohem« je božskou bytností, »býti trojjediným bohem« jest trojitostí osob a jednotou bytnosti v bohu a »existovati jako svět« je existencí světa, to pak však, že »každý člověk je živočich« je živočišností každého člověka.

Rovněž je jedna pravda kladná a druhá z hlediska zbavenosti. Příkladem první je, že »člověk vidí«, druhé, že »člověk je slepý«. Jedna pravda je podstatná, totiž míněná se zřetelem k podstatě, jako například, že »člověk je živočich«, jiná nahodilá, neboli míněná se zřetelem k nahodilé vlastnosti, jako například, že »člověk je bílý«, a třetí je uprostřed mezi těmito dvěma, jako například, že »člověk je schopný úsměvu«. A jedna pravda je absolutní, jako například, že »člověk je teplý«, jiná relativní, jako že »člověk je podobný«. A jedna je relativní zcela kladná, jako že »Sokrates je otec« a jiná částečně kladná, jako že »Petrovo bytí je protikladným opakem Petrova nebytí« a další je naprosto nekladná, jako »jestliže chiméra létá, má peří«.

Rovněž je jedna pravda kategorická, druhá hypotetická. A z kategorických se jedna týká náležení,³ druhá způsobu. A z těch, jež se týkají náležení, je jedna tvrdící, jedna popírající, pokud jde o kvalitu pravdy, jedna obecná, druhá částečná, další neurčitá a další jednotlivá, pokud jde o kvantitu nebo látku pravdy.

Rovněž z pravd, které se týkají náležení, jedna se vztahuje k minulosti, druhá k přítomnosti a další k budoucímu času. A jedna se vztahuje k prostému náležení, druhá k nutnému, třetí k možnému a další k náležení nahodilému.

Je pak zřejmé, že uvedené pravdy se zřetelem k složenému smyslu se vpravdě týkají způsobu, se zřetelem k rozdělenému smyslu se spíše týkají náležení. A pravdy týkající se způsobu se rozlišují na vícere, podle toho, jak určují způsob, jímž má být materiální bytí pravdy chápáno. Rozlišení hypotetických pravd bylo podáno výše.⁴

Rovněž z pravd je jedna smyslová, jiná rozumová. Dále jedna sama o sobě známá, jiná utajená nebo skrytá. A z pravd o sobě známých jedna se vztahuje k poznání smyslovému, druhá k rozumovému. A ta, jež je o sobě známá vzhledem k lidskému poznání, se nazývá základem věd. A nelze říci, že onu pravdu o sobě známou poznáváme naším rozumem jen tehdy, pokud známe myšlené, mluvené nebo psané termíny. Laik totiž je schopen přesně poznat, že pohyb je, aniž přesně zná myšlený, mluvený nebo psaný termín. A pravda o sobě známá je základem věd, nikoli nahodilá, leč ve smyslu zjevného poznání pravdy skryté a nutné, a to buď naprosto, nebo vzhledem k přirozenosti.

Pravda o sobě známá je totiž jakýmsi světlem lidského rozumu, které mu samo ukazuje pravdu skrytou a utajenou, jako pravdy oprávněné, vyjádřené a vhodně uspořádané. A proto ve vědách zkoumáme z pravd o sobě známých zvláště ty, které jsou skryté. Tak jako v oblasti smyslů s použitím světla, které je smysly samo o sobě poznatelné, hledáme a nalézáme věci skryté v koutech a temnotách nebo

II. Doba husitská

ztemnělých prostorách, přičemž se nesnažíme poznat naše lidské mluvené, psané nebo myšlené znaky, jakkoli jsou pro nás nástrojem a jakýmsi prostředkem hledání a nalézání skryté pravdy z pravdy, která je po věčné stránce o sobě známá.

A bůh, který nás postavil v našem současném životě na cestu a ne do cíle poznání pravdy, jak je tomu v nebeské vlasti,⁵ abychom nikoli marně, leč užitečně a plodně svým myšlením postupovali po řečené cestě, nechtěl, aby všechny rozumové pravdy byly pro nás skryté, ani aby všechny byly o sobě známé, nýbrž chtěl, aby o sobě známých bylo několik málo z nich, od nichž a z nichž bychom mohli úspěšně a plodně postupovat, nacházejíce mnohé skryté a jemné další pravdy, v nichž — nám k potěše připravených — bychom mohli spasitelně chválit samotného Pána pravdy, jenž stráží pravdu na věky.

Rovněž z pravd je jedna teologická, jako je pravda evangelia, pravda zákona Mojžíšova, pravda proroků atd., jiná metafyzická, jedna morální, jedna přirozená atd. podle rozdílnosti jednotlivých věd. A v morálních pravdách není třeba usilovat o zásadní poznání lidských znaků, ale je třeba poznávat mravní dobro a zlo, na nichž spočívá duchovní smrt nebo život. A podobně je třeba příslušným způsobem přistupovat k pravdám jiných věd.

A jako metafyzika je o sobě poznáním pravdy, tak existuje o sobě známá metafyzická pravda. A protože v tom, co je o sobě známo, nelze — tak jako v příčinách o sobě — postupovat donekonečna, musí tedy v metafyzice nejprve existovat pravda o sobě známá, a ta je prvním předmětem metafyziky. A tak nejobecnější metafyzická pravda je o sobě prvním předmětem metafyziky a přirozená pravda existující a chápaná prostě a nevztáženě je sama o sobě prvním předmětem přírodní filozofie, a tak je tomu i u ostatních věd.

A tak pravda metafyzická, pokud existuje a říká se ve svém prvním způsobu bytí, dělí se prostě a nevztáženě na pravdu metafyzickou o sobě známou a na pravdu metafyzickou skrytou. A pravda o sobě známá se dělí na pravdu prvotně o sobě známou, k níž se dochází cestou hledání dokonalosti, a ta je mezi všemi metafyzickými pravdami, jak jsou v metafyzice rozlišeny a podle svých zvláštností uvažovány, naprosto nejlepší a nejmocnější příčinou všech dalších metafyzických pravd. Dělí se pak dále na pravdu prvotně o sobě známou, k níž se dochází cestou našeho poznání. A tak podle Filozofa to, že první jsoucno je, je prvotně o sobě známá pravda, k níž se v metafyzice dochází cestou hledání dokonalosti,⁶ a to, že »je nemožné, aby totéž náleželo a nenáleželo naprosto a současně témuž a v témž vztahu«, je prvotně o sobě známá pravda, k níž se podle Filozofa dochází cestou našeho poznání.⁷ Přesto se však ukazuje, že to, že jsoucno je, je prvotně o sobě známo druhým z uvedených způsobů. Ne všichni totiž, kteří něco znají v metafyzice, jsou s to mít hned rozlišený a zvláštní pojem toho, že »je nemožné, aby totéž náleželo a nenáleželo naprosto a současně témuž a v témž vztahu«, a je jisté, že není možné, aby člověk rozlišeně a zvlášť poznal a pochopil onu pravdu bez tohoto pojmu. Avšak ze všeho, co metafyzik pozná, prvotně, rozlišeně a zvlášť cestou poznání poznává to, že jsoucno je, přičemž má prvotně ve své mysli jako základ pojmy toho, co je »jsoucno« a »je«.

Dico: falso alij' quilibet pccat
no est in vale i pmi quid d
vo mapid est pome aut plica
Imfloc quottion vni entas igdi
vni poms Veri entas no quo
drant veri dei veru ho vni sup
Veri aut poms pom ipa p d va sine quidim
mipone quo ipa denouit veri ultra h q ipa
est vni entas ut va uop ut alia sipona r r
vera venit sine quo d aliquid vni poms no
entas q ai abauq concessu e vni esse quulla
est est veri esse q ois ho e at vni esse q uno
p est r q plibus vidi q no qip qre r i
q nulla est e q omis ho est at q anap est
ho e vni no entas si poms quulla est q q q
ent e bonu q panti fut r q futi erat r
Veripm vidi d fagocend vni sine vicae r i
tatem metra tam moitate logie dei atq
i vitate gnae micipita / Itas metra d
no est nisi va ipna r i entas ut forma r f
stalis ut acalis postea ut fuata r vitas est
q ho e at vitas e q ho e affus vitas e q ho
e reus ipi vitas e alius pntis ipus ho
fa vitas e alio p r acalis pntis ho r i
vitas e p r acalis fuata ho r i entas r i
alio r i ho vntas metra e r i entas r i
r i fassa micipam r i r i r i r i r i r i r i r i
mouens at no esse sine deus ipam r i no e
no entas r i vitas metra videri metra entas
r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i
pugi r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i
bonu r i est vntas vntas abomas p r q i
p r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i
q q i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i r i

Neboť jako ono »je« je základem všech sloves, tak ono »jsoucno«, chápáno jako jméno, je základem všech jmen. Tudiž jakýmkoli existujícím rozumovým pojmem prvotně a základně, tj. jako jejich základ, náleží ono »jsoucno« a ono »je«.

A metafyzická pravda skrytá má také své stupně. Jedna totiž je skryta blízko povrchu, jiná hlouběji a další leží skryta v hlubinách země. A proto lidé podle rozličných stupňů jemnosti a ostrosti lidského myšlení, s přiměřenou pomocí první pravdy, kterou je bůh, mohou svým rozumem vykonávat i a v různé míře nacházeti ony skryté pravdy. A totéž platí o dalších vědách a, krátce řečeno, ve všech druzích věd.

STANISLAV
ZE ZNOJMA

O pravdě
a nepravdě

Poznámky
a komentáře

Stanislav ze Znojma, De vero et falso, ed. V. Herold, Praha 1971 (text vybraných ukázek na str. 31—33, 77—84 z latinského textu přeložil V. Herold a M. Mráz).

1. »Zbavenost« (řec. sterésis, lat. privatio) je důležitým pojmem, který do filozofie zavedl už Aristoteles. V jednom smyslu znamená tento výraz nepřítomnost nějakého určení na předmětu, tj. jeden ze třech základních principů (kromě tvaru a látky), které umožňují jakýkoli vznik nebo změnu. V druhém, užším smyslu, právě tak jako v textu, jehož se týká tato poznámka, se tímto výrazem míní nepřítomnost vlastnosti, která věci přirozeně náleží, například slepota je zbaveností zraku atd. (viz *Aristoteles, Met. V 22; 1022 b 31 nn*).

2. Termínem »živočišnost« (animalitas) se ve středověké filozofii zpravidla označuje tzv. abstraktní bytnost (essentia separata, resp. forma substantialis míněná abstraktně — viz text), tj. to, čím jsoucno je tím, co je, a ne něčím jiným. V pojmu abstraktní bytnosti se na rozdíl od tzv. bytnosti celkové odhlíží od substrátu, který je bytností jako takový určován, tj. od živočicha, kterého jako živočicha určuje živočišnost.

3. »Náležeti« (řec. hyparchein, resp. enyparchein, lat. inesse) je pojem, který má důležitou úlohu v Aristotelově filozofii a logice a stal se trvalou součástí tradiční filozofické terminologie. V logice vyjadřuje vztah predikátu subjekt-predikátového soudu k danému subjektu (vyjadřovaný později zpravidla sponou »být«). V širším smyslu jsou tímto výrazem míněny i jiné stránky závislosti, jejímž vyjádřením je subjekt-predikátový soud: vztah znaku (součásti pojmového obsahu) k celému pojmu »být obsažen« nebo reálné nalezení nějaké vlastnosti k jejímu nositeli.

4. Rozlišení a definice hypotetických pravd podává Stanislav ze Znojma ve 3. kapitole svého díla (viz *Stanislav ze Znojma, De vero et falso, ed. V. Herold, Praha 1971, str. 60 nn.*). Na rozdíl od tradičního pojetí neomezuje Stanislav hypotetickou pravdu na hypotetický soud v běžném smyslu, ale chápe ji ve vztahu k různým formám složených soudů. Proto rozlišuje tyto hypotetické pravdy: pravdu kopulativní (copulativa), disjunktivní (disiunctiva), místní (localis), časovou (temporalis), příčinnou (causalis), doplňovací (expletiva), srovnávací (comparativa).

5. »Nebeská vlast« (patria) chápána zde v běžném dobovém smyslu v protikladu k pozemskému životu jako »cestě« (via).

6. Viz *Aristoteles, Met. XII 7; 1072 b 10*.

7. *Aristoteles, Met. IV 3; 1005 b 19—21*. Český překlad: *Metafyzika, Praha 1946, str. 103* (přeložil A. Kríž).